

EMLÉKEZÉS A PATAKI DIÁKRA, BARTÓK PÉTERRE¹

Dr. Kiss Virág Eszter

[DOI 10.35402/kek.2021.1.13](https://doi.org/10.35402/kek.2021.1.13)

Bartók Béla, a Zeneművészeti Főiskola tanára 1937. május 26-i keltezéssel levelet írt Budapestről, a Csalán út 29. szám alól (mai Bartók Emlékház) a sárospataki Angol Gimnázium Internátusa Igazgatójának, melyben az angol ágazatról érdeklődik kisebbik fia, Péter számára. Levelét a Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben őrzik. (Lgy.1120.)

„Bartók Béla sohasem járt Patakon. De barátai, ismerősei (...) révén sok információt kapott a pataki diákeletről, a kollégium szelleméről, nevelési rendjéről, zenei törekvéseiről. Ennek köszönhető, hogy Amerikába való távozása előtt fiát, Pétert, a sárospataki kollégium gondjaira bízta” (Barsi Ernő – Szabó Ernő: *A pataki kollégium zenei krónikája*. Zeneműkiadó Budapest, 1984., 147. old.).

Az Angol Internátust Gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter (1922–1931) alapította. Az Iskolakertben álló, grandiózus épületet a Református Kollégium (1531) fennállásának 400. évfordulójára rendezett ünnepségsorozaton, 1931 őszén adták át. Klebelsberg ünnepi beszédének lényegét idézem: „Mi a tartalma a sárospataki gondolatnak? Erős, meg nem alkuvó nemzeti érzésnek európai tudással való párosítása” (Maller Sándor, Klebelsberg Kuno és a Sárospataki Református Főiskola: *Az angol nyelv tanításának kezdetei Patakon*. Sárospatak, 1998). A „Bodrog-parti Athén”-t ez idő tájt kezdték a „magyar Cambridge”-ként is emlegetni, hiszen az országban elsőként itt lehetett angol nyelvű diplomát szerezni. Az Angol Internátusban a gazdasági és szellemi elit taníttatta leszármazottait.

Sárospatak a XVI. századtól kezdődően az ország jelentős iskolavárosa. A Kollégium diákjainak XVIII. századi melodáriumai, 1782-től a kórus szervezett működése, a XVIII. század végétől dokumentált népdalgyűjtések a tanúi annak, hogy a „pataki szellem” a zenei életet is áthatotta.

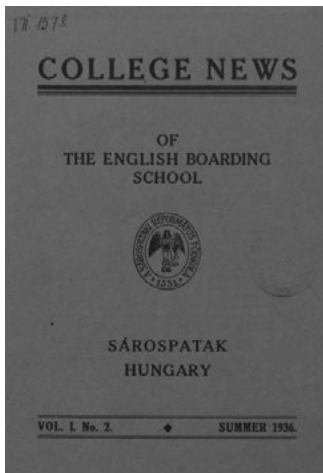
¹ A cikk napvilágot látott a *Parlando* 2021/2. számában is. http://www.parlando.hu/2021/2021-2/Kiss_Virag_Eszter.pdf. Általában párhuzamos másodközlésre ritkán vállalkozunk, de köszönjük szerzőnk szíves felajánlását, hogy folyóiratunk művészeti számához írását rendelkezésünkre bocsátotta!

A leendő diák, Bartók Péter 1924-ben született Budapesten, édesapja második házasságából. Tizenhat éves korától, 1940. szeptemberétől volt az Angol Internátus diákja. Ekkor Dr. Szabó Ernő (1904–1982) volt az intézmény ének-zene tanára, aki működése idején felvirágoztatta Patak zenei életét. „A zenei nevelést a valódi magyar népdal, az általa inspirált új magyar műzene s az európai műzene értékeinek alapjára kell helyezni” – vallotta. (Barsi-Szabó Ernő, uo. 137. old.)

*Bartók Béla szobra
Sárospatakon a Szent Erzsébet
utcán áll.
Kárpáti Éva alkotása
(1997)
[https://www.kozterkep.
hu/4768/bartok-
bela#vetito=19012](https://www.kozterkep.hu/4768/bartok-bela#vetito=19012)*

Bartók Péter nem vett Patakon hangszereket. Zenei nevelését elemista korától tizenöt éves koráig maga az édesapja végezte, aki hatkötetes *Mikrokozmosz* sorozatának második kötetét neki ajánlotta. Dr. Szabó Ernő így írt tanítványáról: „Bartók Péter szerény, kedves diák volt, tanárai és diaktársai egyaránt szerették. Kapcsolatok szövődtek közte és az új magyar zene fiatal pataki hívei között” (uo., 147. old.). Így Vitányi Ivánnal is, aki egykori iskolatársként emlékezik *A küszöbember* című művében (Noran Libro Kiadó, 2014. *Eszméledésem-1.*) Dr. Szabó Ernőre és Bartók Péterre: „Patakon Szabó Ernő zenetanárhoz, a nagyhírű hegedűoktatóhoz kerültem [...] Ernő bácsi tanította az iskolában is a zenetörténetet. Ez is pataki specifikum, úgy tudom, sehol máshol nem volt, hogy középiskola tanulóit igazi zenetörténeti kurzusban részesítsenek. Ötödikben aztán szó került Bartókról és Kodályról. Ernő bácsi lelkes hívők volt. Elmagyarázta munkásságukat, a népdalgyűjtés megindítását, Bartók magyarságát és egyben modernségét. Illusztrációként lemezeket tett fel”.

Sárospatak

Angol intézet

Találkozás Bartók Péterrel

„Az iskolakertben egy Bartók-kottával a hónom alatt mentem hazafelé, egy diák megállított, és rám mordult, hogy miért játszok ilyen hazafiatlan zeneszerzőt. Én kiabálva feleltem, és Bartókot a legnagyobb magyarnak neveztem. A fiú elmosolyodott, és megölelt: „A fia vagyok, Bartók Péter”. Aztán leültünk az egyik kerti padra, és hosszan elbeszélgettünk. Nem lettünk közeli barátok, de ha találkoztunk, mindig volt egymásnak mondanivalónk. Nem sok másikat találtam azonban iskolatársaim közül, akivel Bartókról beszélgethettem” (uo.).

Bodrog partján van egy város
Szigethy Ferenc
H. Bathó János

Bod - rog part - ján van egy vá - ros. Itt a lak - sá - sá - nos.
Va - ra - sá - nos egy vá - ros. Itt a lak - sá - sá - nos.

Szék - sá - nos van a vá - ros - nek. Lá - tá - gó - já - kos - ve. De sok ál - lom sok ál - lom.
De - sá - nos a vá - ros - nek. Itt a lak - sá - sá - nos. Itt a lak - sá - sá - nos.

ut - sa - nos az a vá - ros - nek. Lá - tá - gó - já - kos - ve. De - sá - nos a vá - ros - nek.
Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos.

Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos.
Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos. Itt a lak - sá - nos.

Bartók Péter szülei, Bartók Béla és Pásztor Edith 1940 októberében utaztak Amerikába. A viszontlátás ideje bizonytalan volt. Péter csak bő egy évvel később 1941. december 22-én hagyhatta el Magyarországot tíz nappal azután, hogy Magyarország hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak és mindössze néhány nappal hadkötelezettségének kezdete előtt.

Az Internátusról, a búcsú pillanatairól és az édesapjával való első találkozásról Amerikában így vall: „...Számomra Sárospatak volt a harmadik gimnázium ahová jártam és ahol, úgy emlékszem, jól éreztem magam; csak sajnos rövid ideig, hiszen nem jutottam el az érettségihez.(...) Felejthetetlen emlékem, amikor 1941 decemberében el kellett hagynom Magyarországot, és legalább a fél osztály eljött a kis pataki állomásra búcsúztatni. ...” (Bartók Péter 2006. március 24-ei levele Lőrincz Szabolcshoz. Forrás: Bolvári-Takács Gábor, Megújult a Bartók Emlékház; *Zempléni Múza*, VI. évfolyam 3. szám)

Bartók Péter így ír tehát a négyhónapnyi (!) utazást követő viszontlátásról (1942. április 20.): „... Vonattal egyenesen New York-ba utaztam, és egy segítőkész hordár föltett a Bronxba, szüleim lakhelyére tartó metrószerelvényre. Amikor a szerelvény megállt a Columbia Egyetem megállójánál, elszorult a szívem, hiszen itt dolgozott apám; nem is sejtettem, hogy ő ugyanabban a pillanatban ugyanannak a szerelvénynek egy másik kocsjába száll be. Így történt, hogy amikor a 231. utcánál taxit kerestem, taxi helyett egy fehér hajú bácsit találtam, akinek ismerős akataskája volt, és aki hátulról épp úgy nézett ki, mint apám. Milyen kicsi a világ”.

Bartók Béla a következőképpen mesélt erről: „A Columbiáról hazafelé metróra szálltam, s utána elkezdtem gyalogolni a 231. utcán, amikor hirtelen

Élet az Angol Internátusban (korabeli fényképek)

Sárospataki Ref. Főiskola.
Gimnáziumi Angol-Internátus.
(Előcsarnok. Falán a főiskola gyapaból öntött címere, a balta ivófej.)

Sárospataki Ref. Főiskola - Angol-Internátus.
(Tanuló-szoba.)

Forrás: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei

Bartók Béla és Bartók Péter
<https://cultura.hu/aktualis/elhunyt-bartok-bela-kisebbik-fial>

egy amerikai kinézetű fiatalember toppant elmém, és azt mondta: Apu!” (Bartók Péter: *My Father*, 87. és 85. old., Ford. Péteri Judit, EMB, Bp. 2004.)

Bartók Péter édesapja 1945. szeptember 26-án hunyt el, édesanyja 1946-ban költözött haza, ő maga az Egyesült Államokban maradt és haláláig Floridában élt. Magyarságát mindvégig megőrizte.

Zenei munkássága

Édesanyja halálát követően (1982) hosszadalmas hagyatékátviteli eljárás után 1985-től Bartók Péter életét – a Bartók Records alapítója és tulajdonosaként – a Bartók művek revideált, illetve faksimile kiadására és hangfelvételek megjelentetésére áldozta. Munkáját a hagyatékkal kapcsolatos több évtizedes pereskedés árnyékolta be. Célja – amit már nem tudott befejezni – a teljes bartóki életmű feldolgozása volt édesapja szerzői szándékának tiszteletben tartásával. A tulajdonában lévő kéziratokról saját költségen készíttetett másolatokat a Magyar Tudományos Akadémián helyezte letétbe, mindenkori hozzáférést biztosítva ezáltal a kutatók számára.

Apám című könyvével is emléket állít Bartók Bélának. A könyv által Bartók Péter gyermek- és

ifjúkorába is bepillantást nyerünk a családi élet mindennapjainak tükrében.

Bartók Béla amerikai hagyatékából floridai otthonában magángyűjteményt tartott fenn. Bátyjával, ifjabb Bartók Bélával 1988-ban saját költséjükre hozatták haza édesapjuk hamvait és helyezték örök nyugalomba a Farkasréti temetőben.

Sipos József rendező *Bartók* címmel 2017-ben készített megrázó dokumentumfilmjében is megemlékezik Bartók Péter az édesapjáról.

Utóhang

Bartók Péter földi élete 2020. december 7-én véget ért. Halálhíréről a magyar zenei- és hírmédia rövid közleményeiből értesültem. Összefoglalómat azzal a céllal írtam, hogy felhívjam a figyelmet a Bartók család sárospataki kapcsolódására, illetve írásban is kifejezzem azon szándékomat, hogy Bartók Péter tiszteletére egykori iskolájában emléktábla állítását és hangverseny rendezését kezdeményezzem Sárospatakon a 2021-es év őszére.

Számomra Bartók Péter felbecsülhetetlen zenetörténelmi érték létrehozója édesapja hagyatékának gondozása, *Apám* című könyvének megírása, az elkészült dokumentumfilm és riportok által.

<https://cultura.hu/aktualis/elhunyt-bartok-bela-kisebbik-fia/>

Áldozatkész munkája révén – talán önmaga számára észrevétlenül – alkotó ember.

Zárásként álljon itt az Ő nyilatkozata, melyben hitvallását fogalmazta meg édesapja születésének 125., halálának 60. évfordulója kapcsán: „*Soha nem vágytam a nyilvánosságra, az ünneplés pedig nem nekem, hanem apámnak szól. Én a magam módján mindig édesapámmal vagyok, minden napomat meghatározza az iránta érzett kötelességtudat. Mintha itt lenne a közelemben, és segíteni próbálna a munkámban, a Bartók művek javított kiadásainak előkészítésében, a kétértelműségek megoldásában. Ha egyszer majd úgy adódik, hogy találkozunk, remélem, meg tudom indokolni, mit miért tettem, és bízom benne, hogy az esetek többségében nem helyteleníti döntéseimet*” (2005).²

Isten nyugosztalja Bartók Pétert!

Köszönetet mondok Dr. Vozdvizenszkij Vagyim Olegovics, a Sárospataki Református Gimnázium angol-orosz-francia szakos tanárának (1987–2014) és Dr. Kovács Áron, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei munkatársának a cikk megírásában nyújtott segítségükért.

*Dr. Kiss Virág Eszter
zongoraművész, egykori pataki diák
2020. december*

² Forrás: fidelio.hu/klasszikus/bartok-ecsettel-122209.html